



**O‘ZBEK SPORT TERMINOLOGIYASIGA INGLIZ TILI
O‘ZLASHMALARINING TA’SIRI**

O‘zbekiston davlat sport akademiyasi
O‘quv-metodik ta’minot bo‘limi uslubchisi, f.f.b.f.d.(PhD)

Y.Y.Maxammadiyeva
Toshkent, O‘zbekiston

E-mail: Yulduzmaxammadiyeva@gmail.com

Tel: +998 88 074 70 78

Annotatsiya. Ushbu maqolada zamonaviy o‘zbek sport terminologiyasining rivojlanishida ingliz tilidan o‘zlashgan terminlarning o‘rni va lingvistik xususiyatlari tadqiq etilgan. Globallashuv, xalqaro sport aloqalari, sport ta’limi va raqamli kommunikatsiya jarayonlari natijasida o‘zbek sport leksikasida yangi terminlarning paydo bo‘lishi kuzatilmoqda. Tadqiqotda ingliz tilidan kirib kelgan warm-up, cool-down, endurance, agility, strength training, performance, recovery, sprint, dribbling, passing, tackling, offside, counterattack kabi sport terminlarining semantik va funksional xususiyatlari tahlil qilindi. Shuningdek, mazkur terminlarning o‘zbek tiliga moslashuvi, milliy muqobillari va terminologik me’yorlashuv masalalari yoritildi. Tadqiqot natijalari sport terminologiyasini takomillashtirish va soha lug‘atlarini rivojlantirish uchun ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

Kalit so‘zlar: sport terminologiyasi, inglizcha o‘zlashmalar, sport diskursi, termin, lingvistik moslashuv, sport leksikasi, terminologik me’yor.

Аннотация. В статье рассматриваются роль и лингвистические особенности английских заимствований в современной узбекской спортивной терминологии. Анализируются процессы проникновения и адаптации спортивных терминов в узбекский язык под влиянием глобализации, международных спортивных связей и цифровой коммуникации. Особое внимание уделено таким терминам, как warm-up, cool-down, endurance, agility, strength training, performance, recovery, sprint, dribbling, passing, tackling, offside, counterattack. Исследуются вопросы их семантической адаптации и нормализации в узбекской спортивной лексике.

Ключевые слова: спортивная терминология, английские заимствования, спортивная лексика, адаптация, терминология.

Abstract. This article examines the role and linguistic features of English borrowings in modern Uzbek sports terminology. The study analyzes the influence of globalization, international sports communication, sports education, and digital media on the development of Uzbek sports vocabulary. Particular attention is paid to terms such



as warm-up, cool-down, endurance, agility, strength training, performance, recovery, sprint, dribbling, passing, tackling, offside, and counterattack. The research explores their semantic adaptation, functional usage, and standardization within Uzbek sports discourse.

Keywords: sports terminology, English borrowings, sports discourse, linguistic adaptation, terminology.

Ilmiy yangilik.

Tadqiqotning ilmiy yangiligi quyidagilardan iborat:

- zamonaviy o‘zbek sport terminologiyasida faol qo‘llanayotgan inglizcha o‘zlashmalar lingvistik jihatdan tasniflandi;
- sport terminlarining semantik va funksional moslashuv xususiyatlari aniqlandi;
- inglizcha terminlarning o‘zbek sport diskursidagi qo‘llanish holatlari tahlil qilindi;
- sport terminlarini qabul qilish va me‘yorlashtirish bo‘yicha ilmiy tavsiyalar ishlab chiqildi.

Mavzuning dolzarbligi

XXI asrda globallashuv jarayonlarining jadallashuvi natijasida turli tillar o‘rtasidagi lingvistik aloqalar kuchayib, terminologik tizimlarning rivojlanishiga sezilarli ta’sir ko‘rsatmoqda. Ayniqsa, xalqaro xarakterga ega bo‘lgan sport sohasi til birliklarining faol almashinuv maydoniga aylandi. Bugungi kunda sportning professional va havaskor yo‘nalishlarida, sport ta’limi hamda ommaviy axborot vositalarida ingliz tili asosiy kommunikativ vositalardan biri sifatida namoyon bo‘lmoqda.

O‘zbekiston sport tizimining xalqaro maydonga integratsiyalashuvi, jahon sport musobaqalarida ishtirokning kengayishi, zamonaviy sport metodikalarining kirib kelishi va raqamli axborot vositalarining rivojlanishi natijasida o‘zbek sport terminologiyasida yangi inglizcha o‘zlashmalar soni ortib bormoqda.

Hozirgi davrda sport mashg‘ulotlari va musobaqa jarayonlarida warm-up, cool-down, endurance, agility, strength training, performance, recovery, sprint, dribbling, passing, tackling, offside, counterattack kabi terminlar keng qo‘llanmoqda. Ushbu terminlarning ayrimlari o‘zbek tilida muqobil shaklga ega bo‘lsa, ayrimlari xalqaro shaklda saqlanib qolmoqda.

Mazkur jarayon o‘zbek sport terminologiyasini lingvistik jihatdan o‘rganish, inglizcha o‘zlashmalarning til tizimiga moslashuv xususiyatlarini aniqlash va ularni me‘yorlashtirish masalalarini tadqiq etishni talab qiladi. Shu jihatdan ingliz tilining



o'zbek sport terminologiyasiga ta'sirini o'rganish zamonaviy o'zbek tilshunosligi va sport lingvistikasi uchun dolzarb ilmiy yo'nalishlardan biri hisoblanadi.

Tadqiqotning maqsadi

Mazkur tadqiqotning asosiy maqsadi – zamonaviy o'zbek sport terminologiyasida qo'llanayotgan inglizcha o'zlashmalarning lingvistik xususiyatlarini aniqlash, ularning semantik va funksional moslashuv jarayonlarini tahlil qilish hamda sport terminlarini me'yorlashtirish bo'yicha ilmiy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Tadqiqot vazifalari

Belgilangan maqsaddan kelib chiqib quyidagi vazifalar amalga oshiriladi:

- sport terminologiyasining nazariy asoslarini o'rganish;
- ingliz tilidan kirib kelgan sport terminlarini aniqlash va tasniflash;
- o'zlashma terminlarning semantik xususiyatlarini tahlil qilish;
- terminlarning o'zbek sport diskursida qo'llanish holatlarini o'rganish;
- inglizcha sport terminlarining milliy muqobillarini aniqlash;
- sport terminologiyasini rivojlantirish va me'yorlashtirish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqish.

Tadqiqot obyekti

Zamonaviy o'zbek sport terminologiyasi va unda qo'llanayotgan ingliz tilidan o'zlashgan terminlar tadqiqot obyekti hisoblanadi.

Tadqiqot predmeti

Inglizcha sport terminlarining o'zbek tilidagi semantik, funksional va terminologik xususiyatlari tadqiqot predmetini tashkil etadi.

Tadqiqot metodlari

Tadqiqot jarayonida quyidagi ilmiy metodlardan foydalanildi:

- tavsifiy metod – sport terminlarining qo'llanish xususiyatlarini aniqlash uchun;
- qiyosiy tahlil metodi – inglizcha terminlar va ularning o'zbekcha muqobillarini taqqoslash uchun;
- semantik tahlil – terminlarning ma'no xususiyatlarini o'rganish uchun;
- terminologik tahlil – sport terminlarining tizimli xususiyatlarini aniqlash uchun;
- kontekstual tahlil – terminlarning real sport nutqidagi qo'llanish holatlarini o'rganish uchun.

1. Inglizcha sport terminlarining o'zbek tiliga kirib kelish omillari

Til taraqqiyoti jarayonida boshqa tillardan so'z va terminlarning o'zlashishi tabiiy hodisa hisoblanadi. Ayniqsa, xalqaro aloqalar rivojlangan sohalarda, jumladan, sport tizimida terminologik almashinuv jarayoni faol kechadi. Zamonaviy sportning global



xususiyatga ega bo'lishi ingliz tilining xalqaro sport terminologiyasida yetakchi mavqega ega bo'lishiga sabab bo'lmoqda.

Inglizcha sport terminlarining o'zbek tiliga kirib kelishida quyidagi asosiy omillar muhim rol o'ynamoqda:

Xalqaro sport aloqalarining rivojlanishi.

Bugungi kunda sportchilar, murabbiylar va mutaxassislar xalqaro musobaqalar, ilmiy konferensiyalar hamda o'quv dasturlari orqali yagona sport terminologiyasidan foydalanmoqda. Shu sababli inglizcha terminlar ko'plab milliy tillarning, jumladan, o'zbek tilining sport leksikasiga kirib kelmoqda.

Masalan:

- endurance – chidamlilik;
- performance – sport natijadorligi;
- recovery – tiklanish jarayoni.

Mazkur terminlar sport metodikasi va sport fiziologiyasiga oid ilmiy adabiyotlarda keng uchramoqda.

Sport ta'limi va zamonaviy metodikalarning ta'siri

Oliy ta'lim muassasalari, sport akademiyalari va murabbiylar tayyorlash tizimida xalqaro metodikalardan foydalanish inglizcha terminlarning qo'llanishini kuchaytirmoqda.

Masalan:

Strength training termini sport tayyorgarligida kuch sifatlarini rivojlantirishga qaratilgan mashqlar tizimini ifodalaydi. O'zbek sport metodikasida u **kuch tayyorgarligi** shaklida qo'llanadi.

Shuningdek:

Warm-up — mashg'ulot oldidan tayyorlov mashqlari;

Cool-down — mashg'ulotdan keyingi tiklanish mashqlari kabi terminlar sport amaliyotida faol ishlatilmoqda.

Ommaviy axborot vositalari va raqamli kommunikatsiyaning ta'siri.

Internet, ijtimoiy tarmoqlar va xalqaro sport platformalari inglizcha terminlarning keng tarqalishida muhim vosita bo'lmoqda. Sport yangiliklari, sharhlar va tahliliy materiallarda xalqaro terminlardan foydalanish tobora ortib bormoqda.

Masalan, futbol diskursida:

- dribbling – to'pni nazorat qilib olib yurish;
- passing – to'p uzatish;
- tackling – to'pni olib qo'yish;



– counterattack – qarshi hujum kabi terminlar muntazam qo‘llanmoqda.

2. Inglizcha sport terminlarining lingvistik tahlili

Ingliz tilidan o‘zlashgan sport terminlarini lingvistik jihatdan uch asosiy guruhga ajratish mumkin:

1. Semantik jihatdan moslashgan terminlar.
2. Tarjima orqali o‘zlashtirilgan terminlar.
3. Xalqaro shaklini saqlab qolgan terminlar.

Semantik moslashgan terminlar.

Ushbu guruhdagi terminlar ingliz tilidagi asosiy ma’nosini saqlagan holda o‘zbek sport muhitida aniq sohaga xos ma’noda qo‘llanadi.

Ingliz tilida **performance** “faoliyat samaradorligi, bajarilish darajasi” ma’nolarini bildiradi. Sport sohasida esa sportchining texnik, jismoniy va taktik natijalarini ifodalovchi termin sifatida ishlatiladi.

O‘zbek tilidagi muqobili: **sport natijadorligi, samaradorlik.**

Recovery termini sportchining kuchli jismoniy yuklamadan so‘ng tiklanish jarayonini bildiradi.

O‘zbek sport terminologiyasida: **tiklanish jarayoni.**

Mazkur termin zamonaviy sport tibbiyoti va mashg‘ulot nazariyasida muhim tushunchalardan biridir.

Tarjima orqali o‘zlashtirilgan terminlar.

Ba’zi inglizcha terminlar o‘zbek tilida to‘liq yoki qisman tarjima qilingan holda qo‘llanadi.

Inglizcha termin	O‘zbekcha muqobil
endurance	chidamlilik
agility	chaqqonlik
counterattack	qarshi hujum
offside	o‘yindan tashqari holat
passing	to‘p uzatish

Bu terminlar o‘zbek tilining ichki imkoniyatlari asosida ifodalanib, milliy sport terminologiyasining boyishiga xizmat qilmoqda.

Xalqaro shaklini saqlab qolgan terminlar.

Ayrim terminlar xalqaro sport amaliyotida keng tarqalganligi sababli asl shaklida ishlatilmoqda.

Misollar:

- sprint;
- dribbling;



– tackling.

Bunday terminlar sport mutaxassislari uchun umumiy tushuncha vositasi sifatida xizmat qiladi.

3. Inglizcha sport terminlarining morfologik va funksional moslashuvi

O‘zlashma terminlarning yangi til tizimiga kirib kelishi jarayonida ular nafaqat ma’no jihatdan, balki grammatik va funksional jihatdan ham moslashadi. Ingliz tilidan kirib kelayotgan sport terminlari o‘zbek tilida turli darajada o‘zlashtirilmoqda. Ayrimlari o‘zbek tilining grammatik qoidalariga moslashib, qo‘shimchalar qabul qilsa, ayrimlari xalqaro shaklini saqlagan holda qo‘llanmoqda.

Morfologik moslashuv.

O‘zbek tilining agglyutinativ xususiyati sababli o‘zlashgan terminlarga o‘zbekcha qo‘shimchalar qo‘shilishi kuzatiladi.

Misollar:

- sprint → sprintlar, sprintni;
- dribbling → dribblingni, dribblinglar;
- tackling → tacklinglar;
- offside → ofsayd holat.

Bu jarayon o‘zlashma terminlarning o‘zbek tilining faol lug‘at qatlamiga kirayotganini ko‘rsatadi.

Bunda ayrim terminlar fonetik jihatdan ham moslashadi. Masalan: **offside** termini o‘zbek sport nutqida ko‘pincha **ofsayd** shaklida uchraydi. Bu holat o‘zbek tilining talaffuz me’yorlariga moslashish natijasidir.

4. Inglizcha sport terminlarining funksional xususiyatlari

Sport terminlari faqat maxsus mutaxassislik doirasida emas, balki keng omma nutqida ham faol ishlatilmoqda. Ularning funksional qo‘llanishi quyidagi yo‘nalishlarda namoyon bo‘ladi:

Professional sport nutqida.

Murabbiylar, sportchilar va mutaxassislar nutqida inglizcha terminlar sport jarayonlarini aniq ifodalash vositasi sifatida ishlatiladi.

Masalan:

Sportchining endurance ko‘rsatkichi yuqori bo‘lishi uzoq masofali musobaqalarda muhim ahamiyatga ega.

Futbolchining dribbling texnikasi raqib himoyasini yorib o‘tishda asosiy omillardan biridir.

Sport ta’limida.



Sport oliy ta'lim muassasalarida zamonaviy metodikalar asosida dars berishda inglizcha terminlardan foydalanish kengaymoqda.

Masalan:

- strength training – kuch tayyorgarligi;
- warm-up – tayyorlov mashqlari;
- cool-down – tiklanish mashqlari.

Ushbu terminlar sport nazariyasi va amaliyotini xalqaro ilmiy makon bilan bog'lashga xizmat qiladi.

Sport jurnalistikasi va ommaviy kommunikatsiyada.

Sport sharhlari va internet nashrlarida inglizcha terminlarning qo'llanishi tobora kuchaymoqda.

Masalan:

Jamoa ikkinchi bo'limda counterattack taktikasidan samarali foydalandi.

Futbolchi dribbling orqali raqib himoyachilarini aldab o'tdi.

Bunday qo'llanishlar sport tilining zamonaviylashuv jarayonini ko'rsatadi.

5. Inglizcha sport terminlarini me'yorlashtirish masalalari

Sport terminologiyasining rivojlanishida asosiy vazifalardan biri – yangi terminlarni tartibga solish va yagona me'yor asosida qo'llashdir.

Hozirgi davrda quyidagi muammolar mavjud:

Bir terminning turli shaklda ishlatilishi.

Masalan:

- sprint / sprint yugurish;
- dribbling / to'p olib yurish;
- tackling / to'p uchun kurash.

Bunday holatda terminning ilmiy va amaliy sohada qaysi shaklda qo'llanishi aniqlashtirilishi lozim.

Xalqaro va milliy termin o'rtasidagi muvozanat.

Sport terminologiyasida barcha xorijiy terminlarni to'liq almashtirish ham, ularni hech qanday moslashtirishsiz qabul qilish ham maqsadga muvofiq emas.

Masalan:

- endurance → chidamlilik;
- agility → chaqqonlik;
- counterattack → qarshi hujum kabi terminlarda milliy muqobildan foydalanish samarali.

Biroq:



– dribbling;
– tackling;
– sprint kabi terminlar xalqaro sport amaliyotida keng qoʻllangani sababli ularni ilmiy asosda qabul qilish mumkin.

Tadqiqot natijalari va ilmiy muhokama

Mazkur tadqiqot natijalari shuni koʻrsatadiki, ingliz tili zamonaviy oʻzbek sport terminologiyasining rivojlanishida muhim manbalardan biri sifatida namoyon boʻlmoqda. Xalqaro sport aloqalarining kengayishi, sport taʼlimining rivojlanishi va raqamli kommunikatsiya vositalarining ommalashuvi natijasida inglizcha terminlar oʻzbek sport nutqining faol qatlamiga kirib kelmoqda.

Tahlil natijasida inglizcha sport terminlarini oʻzlashtirish jarayonini uch asosiy yoʻnalishga ajratish mumkin:

Toʻliq semantik muqobilga ega terminlar.

Bu guruhdagi terminlar oʻzbek tilida aniq ifodaga ega boʻlib, milliy shaklda faol qoʻllanadi:

- endurance → chidamlilik;
- agility → chaqqonlik;
- recovery → tiklanish;
- counterattack → qarshi hujum.

Mazkur terminlarda inglizcha shaklga ehtiyoj kam boʻlib, oʻzbekcha muqobillar sport mutaxassislari uchun tushunarli hisoblanadi.

Ikki shaklda qoʻllanayotgan terminlar.

Baʼzi terminlar inglizcha shakli bilan birga oʻzbekcha izoh yoki tarjima shaklida ishlatiladi:

- warm-up → qizdirish mashqlari;
- cool-down → tiklanish mashqlari;
- performance → sport natijadorligi;
- strength training → kuch tayyorgarligi.

Bunday holat oʻtish davridagi terminologik jarayon sifatida baholanadi.

Xalqaro shaklda faol qoʻllanayotgan terminlar.

Ayrim sport terminlari xalqaro xarakterga ega boʻlgani sababli oʻzbek sport diskursida ham asl yoki moslashgan shaklda ishlatilmoqda:

- sprint;
- dribbling;
- tackling;



– offside. Ushbu terminlar sport mutaxassislari, murabbiylar va sport jurnalistlari nutqida keng uchraydi.

Sport terminologiyasi nafaqat tilshunoslik, balki sport pedagogikasi, sport menejmenti va sport kommunikatsiyasi bilan ham bog‘liq murakkab tizim hisoblanadi. Shu sababli inglizcha terminlarni o‘zbek tiliga qabul qilish jarayonida ikki asosiy tamoyil muhimdir:

Birinchidan, termin xalqaro ilmiy va amaliy muhitda keng qo‘llansa, uni o‘zbek tilining fonetik va grammatik xususiyatlariga moslashtirgan holda qabul qilish mumkin.

Ikkinchidan, agar terminning o‘zbek tilida aniq va tushunarli muqobili mavjud bo‘lsa, milliy variantdan foydalanish maqsadga muvofiq.

Masalan:

- endurance o‘rniga “chidamlilik”;
- agility o‘rniga “chaqqonlik”;
- counterattack o‘rniga “qarshi hujum” terminlaridan foydalanish o‘zbek sport tilining tabiiy rivojlanishiga xizmat qiladi.

Biroq dribbling, tackling, sprint kabi terminlar xalqaro sport amaliyotida mustahkam o‘rin egallaganligi sababli ularni yagona me‘yor asosida qo‘llash zarur.

Xulosa.

Olib borilgan tadqiqot natijalari asosida quyidagi xulosalarga kelindi:

Ingliz tili zamonaviy o‘zbek sport terminologiyasining rivojlanishiga katta ta’sir ko‘rsatayotgan asosiy tillardan biridir.

Inglizcha sport terminlarining o‘zbek tiliga kirib kelishi globallashuv, xalqaro musobaqalar, sport ta’limi va raqamli kommunikatsiya jarayonlari bilan bog‘liq.

Warm-up, cool-down, endurance, agility, strength training, performance, recovery, sprint, dribbling, passing, tackling, offside, counterattack kabi terminlar zamonaviy sport diskursida faol qo‘llanmoqda.

Inglizcha sport terminlari o‘zbek tilida semantik, morfologik va funksional jihatdan moslashish jarayonidan o‘tmoqda.

Sport terminologiyasini rivojlantirishda xorijiy terminlarni to‘g‘ri qabul qilish, milliy muqobillarni yaratish va yagona terminologik me‘yorlarni ishlab chiqish muhim vazifalardan biridir.

Kelgusida o‘zbek sport terminologiyasining elektron bazasini yaratish, soha lug‘atlarini takomillashtirish va yangi terminlarni ilmiy asosda tartibga solish dolzarb yo‘nalishlardan biri bo‘lib qoladi.



Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Hojiyev A. “Tilshunoslik terminlarining izohli lug‘ati”. – Toshkent: O‘zbekiston Milliy ensiklopediyasi, 2002.
2. O‘zbek tilining izohli lug‘ati. 5 jildlik. – Toshkent: O‘zbekiston Milliy ensiklopediyasi, 2020.
3. Даниленко В.П. Русская терминология: опыт лингвистического описания. – Москва: Наука, 1977.
4. Лотте Д.С. Основы построения научно-технической терминологии. – Москва, 1961.
5. Cabré M.T. Terminology: Theory, Methods and Applications. Amsterdam: John Benjamins, 1999.
6. Sager J.C. A Practical Course in Terminology Processing. Amsterdam: John Benjamins, 1990.
7. Crystal D. English as a Global Language. Cambridge University Press, 2012.